

Łukasz Jędrzejcki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2632-9117>
e-mail: lukasz.jedrzejcki@mail.umcs.pl

***Republika Białoruś – polityka zagraniczna
i bezpieczeństwa wybrane aspekty*, red. H. Giebień, L.
Leszczenko, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2020,
ss. 246**

Wraz z wygraniami przez Prawo i Sprawiedliwość wyborów parlamentarnych jesienią w 2015 roku nastąpiło przejście władzy w Polsce przez koalicję Zjednoczonej Prawicy. Zmiana polityczna spowodowała szerokie reformy obejmujące poszczególne aspekty polityki państwa. Jedną z reformowanych dziedzin stał się sektor nauki i szkolnictwa wyższego. Ówczesny minister nauki i szkolnictwa wyższego wicepremier Jarosław Gowin rozpoczął pracę nad wprowadzeniem Konstytucji dla Nauki. Nowa ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce weszła w życie dnia 20 lipca 2018 roku. Uchwalenie nowego prawa implikowało wiele zmian w funkcjonowaniu instytucji naukowych w Polsce. Jedną z nich było umiędzynarodowienie procesu badawczego i dydaktycznego. W wytyczne ministerialne dotyczące umiędzynarodowienia procesu badawczego udanie wpisuje się inicjatywa podjęta przez środowiska naukowe badaczy polskich i białoruskich z Instytutu Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego i Wydziału Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Państwowego w Mińsku. Współpraca została sformalizowana w 2004 roku, natomiast podpisanie umowy o współpracy międzyuczelnianej nastąpiło w 2018 roku. Już na początku współpracy (w 2004 r.) przez naukowców wrocławskich i białoruskich została ustalona jedna z zasad – przeprowadzenie corocznych Okrągłych Stołów, naprzemiennie – we Wrocławiu i w Mińsku. Dotychczas formuła ta była realizowana bez zakłóceń, ponadto naukowcy z obu państw mieli okazję uczestniczyć także w innych licznych przedsięwzięciach naukowych odbywających się we Wrocławiu lub w Mińsku, jak również publikowali wyniki swoich badań w periodykach ukazujących się na uczelniach partnerskich, występowali jako recenzenci rozpraw naukowych, prowadzili wykłady gościnne, odbywali staże badawcze. Pokłosiem nakreślonej powyżej współpracy sta-

ła się publikacja *Republika Białoruś – polityka zagraniczna i bezpieczeństwa* wybrane aspekty, red. H. Giebień, L. Leszczenko, Warszawa 2020. Publikacja liczy 246 stron. Jak na pracę zbiorową jej rozmiary są dość pokaźne. Oczywiście o ważności podjętych badań nie świadczy tylko liczba stron publikacji. Tematyka podjęta w recenzowanej publikacji zbiorowej jest ważna również z powodu kryzysu migracyjnego oraz wprowadzenia stanu wyjątkowego w Polsce na terenach graniczących z Republiką Białorusi. Mając na uwadze przedstawione względy, należy docenić trud podjęty przez autorów poszczególnych artykułów w dążeniu do przedstawienia wybranych aspektów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Białorusi.

Przedłożoną do recenzji monografię zbiorową oceniam według kryteriów dotyczących poprawności metodologicznej, wartości merytorycznej, umiejętności doboru źródeł i literatury naukowej oraz trafności formalno-językowej i technicznej. Problem badawczy zaprezentowany w monografii zbiorowej został starannie przedłożony zarówno w tytule książki, jak i tytułach poszczególnych artykułów zamieszczonych w publikacji. Zgodnie z wymogami stawianymi w pracy naukowej problemy badacze były odpowiednio ukonkretnione, informacyjnie nośne, poznawczo ciekawe, językowo poprawne. Przedmiot badań: (1) był rozpoznawalny i możliwy do zdefiniowania, (2) dawał możliwość powiedzenia o przedmiocie dociekań czegoś nowego, nierozpoznanego dotychczas w innych pracach naukowych, (3) dostarczał danych umożliwiających weryfikację prezentowanych tez i hipotez badawczych. Wywoływał zainteresowanie odbiorcy, uwypuklając istotę i kierunek badań zrealizowanych w trakcie eksploracji tematu. Został jasno sformułowany, pozwalał na precyzyjne określenie pola badawczego, dając czytelny zasięg problemu pod względem merytorycznym, przestrzennym i temporalnym.

Sumarycznie trzeba docenić, że w monografii uwidoczniły się efekty zastosowania trzech elementów procesu badawczego: (1) badania kontekstu politycznego, (2) międzynarodowego, (3) społecznego i historycznego. Redaktorzy dzieła zastosowali układ problemowy, zgodny z charakterem publikacji. Rozprawy autorów polskich i białoruskich, które zostały zaprezentowane w recenzowanej monografii, dotyczyły wybranych aspektów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Republiki Białorusi, również częściowo zostały poruszone wybrane kwestie współpracy Polski z Białorusią. Warto zauważyć, że w rozważaniach badaczy polskich i białoruskich często poruszano zbieżne problemy dotyczące relacji RB tak w wymiarze bilateralnym, jak i multilateralnym, jednak wnioski oraz opinie w nich zawarte nie zawsze można było uznać za tożsame. Należy docenić pluralizm percepcji badawczej w tym przypadku wydający się być szczególnie pożądaną cechą, gdyż świadczył o wolności i niezależności naukowej w prowadzonych badaniach.

W artykule autorstwa Włodzimierza Snapkowskiego *Концепции внешней политики и безопасности Республики Беларусь* przeanalizowano trzy etapy kształtowania się polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Republiki Białorusi w okresie niepodległości oraz wskazano cechy specyficzne dla każdego z omówionych etapów. W swoich rozważaniach autor podkreślił konieczność opracowania w państwie nowej koncepcji polityki

zagranicznej RB, gdyż warunkują to zadanie tak czynniki wewnętrzne – praca nad nową ustawą zasadniczą, jak i czynniki zewnętrzne – konieczność zachowania i umacniania tożsamości narodowej oraz tożsamości międzynarodowej państwa (s. 13–33).

O priorytetach w białoruskiej polityce zagranicznej na obszarze postradzieckim oraz specyfice aktualnej sytuacji traktuje artykuł Andrzeja Rusakowicza *Беларусь в интеграционных объединениях постсоветского пространства: особенности современного этапа*. A. Rusakowicz zaakcentował także uwagę na relacjach białorusko-rosyjskich, które nie są pozbawione wyzwań i problemów. Autor przypisał Białorusi rolę „łącznika” pomiędzy szeroko rozumianym Zachodem a Wschodem, uznał także, że białoruskie „inicjatywy korelacji projektów integracyjnych w Eurazji” są w stanie przyczynić się do polepszenia atmosfery współpracy w regionie (s. 34–49).

Polski badacz Marcin Koczan w artykule *Rosyjska presja polityczno-ekonomiczna na Białorusi. Wnioski dla polskiej polityki bezpieczeństwa* rozważa o powiązaniach politycznych, gospodarczych oraz militarnych Białorusi z Rosją, wskazując przy tym na potencjalne zagrożenia, które mogą mieć miejsce w wyniku dysproporcji relacji międzynarodowych państwa. W artykule zwrócono także uwagę na luki w polityce zagranicznej Polski w wymiarze wschodnim, a szczególnie w relacjach z Białorusią, co potęguje dystans w stosunkach bilateralnych (s. 50–61).

Olga Łazorkina zajęła się zagadnieniami polityki zagranicznej RB w relacjach z państwami Grupy Wyszehradzkiej w artykule *Региональное измерение внешней политики Республики Беларусь (на примере отношений Вышеградской группой)*. Autorka zwróciła uwagę na ważną cechę w kierunku unijnym polityki zagranicznej Białorusi, do której zaliczyła relacje z państwami V4, które stanowią „priorytet wewnątrz UE”. W artykule podkreśla się znaczenie Programu Visegrad 4 Eastern Partnership, który dotyczył kwestii pogłębienia współpracy z państwami objętymi inicjatywą UE Partnerstwo Wschodnie. O. Łazorkina zwróciła uwagę na znaczenie aktywizacji relacji państw V4 z Białorusią, zaczynając od 2014 roku, szczególnie akcent przy tym został położony na ocieplenie relacji polsko-białoruskich. W artykule zaznaczono potencjalne możliwości rozwoju relacji gospodarczych pomiędzy RB a V4, obecnie ten kierunek współpracy nie jest należycie aktywizowany. Brak jednolitej polityki państw V4 wobec Białorusi ma swoje pozytywne i negatywne strony, przyszłość współpracy, według autorki, będzie zależała w dużym stopniu od aktywności Polski w tym układzie (s. 62–73).

W artykule Larysy Leszczenko *Białoruś w relacjach z OBWE w kontekście uregulowania konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim* rozpatrywano rzadko poruszany problem w literaturze przedmiotu, który dotyczy roli Białorusi jako państwa zaangażowanego pośrednio w procesy pokojowe na obszarze poradzieckim. Autorka zaprezentowała analizę relacji Białorusi z OBWE oraz państwami poradzieckimi, na terenie których toczą się konflikty zbrojne – Armenią, Azerbejdżanem, Ukrainą, jak również wskazała na czynnik rosyjski w tych relacjach. L. Leszczenko stwierdził, że „zamrożone” relacje Białorusi z OBWE z powodów politycznych oraz niska aktywność państwa na forum tej organizacji nie sprzyja aktywności międzynarodowej RB, jednak zacho-

wanie dotychczasowej sytuacji leży w interesie Rosji. Stolica państwa białoruskiego jako miejsce spotkań przedstawicieli stron zaangażowanych w konflikty zbrojne oraz stron pośredniczących w rozmowach pokojowych uznawana jest przez władze białoruskie jako „stolica pokoju” lub „regionalny hub dyplomatyczny”. W związku z powyższą rolą Mińsk zyskuje wizerunkowo, jak również pragmatycznie liczy na korzyści ekonomiczne. Jednak, jak stwierdziła autorka, „aby utrzymać w swojej strefie wpływów takie państwa jak Armenia, Azerbejdżan oraz Białoruś, FR nie zrezygnuje z wywierania nacisków na te państwa także wykorzystując fora organizacji międzynarodowych, między innymi OBWE” (s. 74–91).

Marek Kulczycki w artykule *Wielowektorowość polityki bezpieczeństwa Białorusi wobec Polski, Rosji i NATO w latach 2010–2020* dokonał próby przedstawienia polityki bezpieczeństwa militarnego RB. Autor za T. Marshalllem sklasyfikował Białoruś jako „państwo prorosyjskie”, zwrócił uwagę na pokaźny potencjał militarny wobec państw poradzieckich, jak również wskazał na rolę RB w kwestii rozszerzenia NATO na wschód. M. Kulczycki podkreślił, że „Białoruś, leżąca między Rosją a NATO, stała się epicentrum rozwijającego się dylematu bezpieczeństwa, który spowodował coraz bardziej niebezpieczną militaryzację”. Badacz uwzględnił także kwestie relacji militarnych Białorusi i Polski, postawił przy tym pytanie „potrzeby czy konieczności”. Położenie geopolityczne Białorusi powoduje, że jej znaczenie w wymiarze bezpieczeństwa regionalnego nabiera coraz większej wagi, tym bardziej że NATO i Rosja znajdują się obecnie w fazie ostrej rywalizacji, a poziom nieufności pomiędzy tymi podmiotami sięga czasów „zimnej wojny” (s. 92–107).

Zarys relacji Białorusi z Polską w okresie niepodległości oraz znaczenie tych relacji w strategii polityki zagranicznej RB został zaprezentowany w artykule Aleksandra Tichomirowa *Польша во внешнеполитической стратегии Республики Беларусь в 1992–2019 гг.* Badacz odniósł się do uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które miały wpływ na kształtowanie się strategicznych kierunków polityki zagranicznej Białorusi, podkreślił także dominującą rolę Rosji w zachodzących zmianach. A. Tichomirow wyciągnął wnioski, że pragmatyzm w relacjach białorusko-polskich w perspektywie krótko- i średnioterminowej będzie sprzyjał zacieśnianiu współpracy między państwowej (s. 108–123).

W artykule Heleny Giebień *Bezpieczeństwo ekologiczne Polski i Białorusi – wymiar regionalny* zwrócono uwagę na problemy bezpieczeństwa ekologicznego państw ościennych, stanowiący wyzwanie tak w kontekście regionalnym, jak i globalnym. Bezpieczeństwo ekologiczne w XXI wieku będzie warunkowało jakość i długość egzystencji ludzkiej oraz postępy rozwojowe państw. Autorka zaprezentowała szczegółową analizę polityki ekologicznej Polski i Białorusi, zwróciła uwagę na inicjatywy państwowe oraz społeczne w tej dziedzinie, podkreśliła znaczenie prawa do życia w czystym środowisku jako prawa jednostki. Badania komparatystyczne w zakresie bezpieczeństwa ekologicznego przedstawione przez H. Giebień są szczególnie interesujące pod względem informacyjnym, jak również wskazują na ważną perspektywę badawczą dotyczącą poruszanej problematyki (s. 124–159).

Tatiana Iwanow w artykule na temat *Rozwoju polityczno-gospodarczej współpracy chińsko-białoruskiej a Polska* poruszyła temat specyfiki polityki zagranicznej Republiki Białorusi, wskazując na priorytetową współpracę z państwami, które nie przywiązują szczególnej wagi wobec wartości demokratycznych. Badaczka nawiązała także, jak i inni autorzy, do dominującego czynnika rosyjskiego w polityce zewnętrznej Białorusi. W myśl wielowektorowości polityki zagranicznej RB przewidywane są również przyjazne relacje z państwami ościennymi. W artykule skupiono uwagę na próbach poszukiwania przez władze białoruskie neutralizatora wobec wpływów rosyjskich na Białoruś. T. Iwanow stwierdził, że: „Analizując dotychczasowe stosunki Białorusi z Rosją, UE i Stanami Zjednoczonymi, nasuwa się niewątpliwym wniosek, że niezwykła aktywność Białorusi w relacjach z Chinami spowodowana jest poszukiwaniem alternatywy geopolitycznej. Białoruska polityka zagraniczna w relacjach z Chinami w dużej mierze była próbą odnalezienia swojego nowego miejsca na arenie międzynarodowej”. Autorka zaprezentowała analizę relacji białorusko-chińskich na tle zmieniających się relacji Białorusi z Rosją oraz UE, w tym także uwzględniła miejsce i rolę Polski w tym układzie (s. 160–177).

Białoruski badacz Wiktor Ostroga w artykule *Таможенная Служба на страже культурного наследия* przedstawił analizę roli służb celnych w zachowaniu dziedzictwa kulturalnego. Autor odniósł się do regulacji prawnomiędzynarodowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturalnego oraz poszczególnych etapów rozwoju tych norm. W. Ostroga zaprezentował krótką genezę roli Białorusi jako „bramy zachodniej” byłego ZSRR, przez którą podejmowano próby przemytu zabytków nie tylko przez ugrupowania przestępcze, jak również przez turystów, studentów-cudzoziemców, a nawet członków misji dyplomatycznych. Autor zwrócił uwagę na aktualne problemy w dziedzinie ochrony ruchomych zabytków kulturalnych, między innymi wpływ konfliktów zbrojnych oraz przemyt i sprzedaż zabytków przez członków ugrupowań terrorystycznych z państw Bliskiego Wschodu. W artykule podkreślono rolę współpracy służb celnych Białorusi z państwami UE, a szczególnie z Polską w dziedzinie zapobiegania nielegalnemu obrotowi zabytkami kulturalnymi. (s. 178–184).

Artykuł Mirosława Habowskiego na temat *Polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej po wyborach w 2015 r.* tematycznie nieco odbiega od tytułowej problematyki monografii, stanowi jednak ważny element w kontekście rozważań aktualnych wyzwań dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego oraz roli Polski w zachodzących zmianach. Autor prezentując główne założenia polskiej polityki zagranicznej po 2015 roku, podkreślił, że agresywna postawa Rosji wobec Ukrainy w 2014 roku spowodowała, że polityka tego państwa może stanowić poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski, natomiast strategicznym sojusznikiem w zapobieganiu ewentualnym zagrożeniom RP uznaje USA, a nie UE (s. 185–209).

Sara Blejwas i Ewa Gołąb-Nowakowska w artykule *Współpraca polsko-białoruska na szczeblu samorządowym. Studium przypadku: współpraca pomiędzy miastem Wrocławiem i miastem Grodnem* skupiły się na znaczeniu współpracy samorządowej w relacjach bilateralnych. Autorki zwróciły uwagę na osiągnięcia oraz problemy we

współpracy pomiędzy miastem Wrocławiem a Grodnem, przedstawiły szczegółowy wykaz inicjatyw kulturalnych dotyczących promocji kultury białoruskiej we Wrocławiu. W artykule zwrócono uwagę na to, że przybliżenie odbiorcom polskim osiągnięć współczesnej kultury białoruskiej odbywało się z inicjatywy władz miejskich Wrocławia, a białoruscy artyści oraz pisarze nie reprezentowali instytucji państwowych. Ocieplenie relacji dwustronnych polsko-białoruskich przyczyniło się także do aktywizacji współpracy samorządowej pomiędzy Wrocławiem a Grodnem (s. 210–222).

Każdy z tekstów zamieszczonych w monografii miał charakter autonomiczny i mógł stanowić podstawę do dalszych pogłębionych badań i refleksji naukowych. W książce wypełniono wymogi rozłączności treści i rozdzielności tekstu. Uwidoczniła się skrupulatność przy dokładnym, symetrycznym i konsekwentnym zaopatrywaniu każdego rozdziału podsumowaniem zawartości. Wnioski cząstkowe pozwalały na doprecyzowanie wiedzy o problematyce poddanej eksploracji w konkretnym rozdziale. Trzeba podkreślić ogólną poprawność metodologiczną tekstów. Sumienność badawcza autorów, staranność doboru problemu, klarowność przyjętych celów, ustalenie prawidłowej kompozycji tekstu pozwoliły na uzyskanie rezultatów eksploracji problemu zgodnie z wymogami: (1) jednoznaczności interpretacyjnej, (2) skuteczności prowadzonych badań, (3) niezawodności interpretacji wiedzy źródłowej, weryfikowanej i konfrontowanej z innymi dokumentami.

W artykułach uwidoczniła się skrupulatność w toku prezentowania podstawowych danych. Unikano wypowiedzi bez dowodu, a w sytuacji gdy brakowało możliwości skontrolowania wiedzy źródłowej, wskazywano na jej niedostatek. W prezentowanych tekstach poprawnie sporządzano cytaty, których liczba była odpowiednia i stosowana do rozmiarów pracy. Właściwie zastępowano wypowiedzi *in extenso* na rzecz ich streszczeń, komentarzy i wyjaśnień zgodnie z konwencją pisarstwa naukowego. Sposób prowadzenia wywodu pozwolił na: (1) przeprowadzenie czynności dowodzenia naukowego, (2) zastosowanie odpowiedniej argumentacji, (3) dokonanie rekapitulacji przedłożonych przesłanek, (4) zaprezentowanie istoty polemik naukowych, (5) wykazanie gotowości do uznania argumentacji znajdującej się w literaturze przedmiotu.

O poprawności językowej publikacji decydował jasny styl i precyzyjne wypowiedzi autorskie. Na ogół przestrzegano reguł gramatycznych, składniowych, ortograficznych, interpunkcyjnych. W nielicznych przypadkach zdarzały się wykroczenia poza standardowe normy stylistyki naukowej, a także pojawiły się lapsusy językowe. Na wysoką ocenę zasługiwały solidnie sporządzone przypisy o bogatej budowie wewnętrznej. Wśród nich były odsyłacze bibliograficzne proste i złożone, dygresyjne, polemiczne i wyjaśniające. Odsyłacze miały poszerzoną kompozycję o objętości, która nie zakłócała proporcji tekstu właściwego i odsyłaczy. Budziły zaufanie do erudycji autorów, którzy starannie dokumentowali przebieg procedury rekonstruowania wiedzy o obiekcie oraz skrupulatnie uzasadniali własne przemyślenia. Wyróżnikiem ocenianej rozprawy było słowo „skrupulatność” dopełnione o harmonijność, jasność, kompleksowość, kompletność we wszystkich częściach składowych opracowania naukowego.

Z pełnym przekonaniem należy polecić recenzowaną monografię badaczom zainteresowanym problemami współczesnych stosunków międzynarodowych, politologom, sekuritologom. Aplikacyjną wartość pracy wzmacnia również niepewna sytuacja polityczna w stosunkach politycznych i dyplomatycznych między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Białorusi, których wszyscy jesteśmy świadkami.